

Acta Geographica Croatica	Volumen 34 (1999.)	141 - 156	Zagreb, 2001.
---------------------------	--------------------	-----------	---------------

UDK 911.3:33](497.4:4)

RAZVITAK MARIBORA U PROCESU EUROPSKE INTEGRACIJE

LUČKA LORBER

Izvadak:

U članku autorica analizira mogućnosti razvoja Maribora u europskim prostornim integracijama kao dio procesa globalizacije i uključivanja Slovenije u Europsku uniju. Povezivanje malih i velikih europskih regija jest jedan od bitnih procesa koji utječu na ekonomsku, socijalnu i kulturnu promjenu prostora. Velike razlike u razvijenosti među pojedinim regijama koče proces integracije Europe. Svijest o regionalnoj pripadnosti i o potrebi uključivanja na europske osi razvitka jest ključni čimbenik daljnega razvoja mariborske regije u europskom prostoru.

Ključne riječi:

Europska integracija, regionalno povezivanje, decentralizacija, uravnotežen razvoj, kriteriji gospodarske razvijenosti, europske osi razvitka, Maribor kao razvojni pol.

THE DEVELOPMENT OF MARIBOR IN THE PROCESS OF EUROPEAN INTEGRATION

Abstract:

The integration of small and large European regions is one of the essential processes that influence the economic, social and cultural changes of an area. Huge disparities between the development of individual regions hinder the process of European integration. The key factor for further development of the Maribor region in Europe is the awareness of regional appurtenance and integration into the European integration axes.

Key words:

European integration, regional integration, decentralization, balanced development, the criteria of the economic development, european development axes, Maribor as an development pole.

EUROPSKA ZAMISAO RAZVITKA PROSTORA

Globalne gospodarske veze, tehnološki razvitak i političke promjene zadnjih godina izazvale su promjene europske prostorne strukture. Nacionalne državne granice gube na važnosti. Potvrđuje se temeljno shvaćanje društveno-geografskog prostora kao definiranoga područja procesa.

Sve snažnija europska integracija diktirala je oblikovanje vizije o europskom jedinstvenom prostoru. Nasuprot tendencijama centralizma što su ga zagovarale centralno vođene članice Europske unije, jačalo je naglašavanje potrebe regionalne¹ prostorne organiziranosti Europe po modelu decentralizacije.

Na nacionalno-državnoj razini i ispod nje, naglasak je na regionalnoj raznolikosti, svijesti o nezamjenjivom identitetu kulture, ljudi i prostora. Pojmovi kao što su decentralizacija, federalizam, supsidijarnost sve su češći. Regionalizam, a to znači naglašavanje prostornih povijesno-kulturnih, socioekonomskih posebnosti, koji je doskora poistovjećivan sa zaostalošću, provincijalnošću, postao je pozitivno usmjerenje za novo oblikovanje prostornih struktura. Došlo je do renesanse širih pogleda o vrednovanju životnih prostora (Europa regija).²

Prvi modeli europske prostorne strukture bili su zapadnoeuropski orijentirani i nisu

uvažavali geografski prostor cijele Europe:

- razvojna os London - Milano ("plava banana"),
- Europa metropola (prevlast velikih središta kao razvojnih polova),
- usmjerenje "suradnja gradova i regija" (federalistička perspektiva).

Današnji koncepti prostornoga razvitka Europe bitno se razlikuju od prvih prijedloga. Ključni utjecaj imao je Dogovor u Maastrichtu koji je posebice jasno odredio temelje daljnjega razvitka:

ulogu prometnih, telekomunikacijskih i energetskih infrastruktura na važne prostorne strukture; prednost se daje mreži velike brzine i dostupa do centara; u Sloveniji postoji bojazan od uloge tranzitnoga prometnoga prostora i od zapostavljanja perifernih regija,³

smanjivanje razlika u razvojnom stupnju različitih regija; Europski regionalni fond podupire sudionništvo u razvitku i u strukturnoj prilagodbi zaostalih područja, preuređenje industrijskih područja i odstranjivanje regionalne neravnoteže.⁴

Integracija Europe predviđa gospodarsko i političko jedinstvo istodobno nastojeći očuvati i poticati europske kulturne raznolikosti. Regije su nosioci europskoga kulturnoga života, a jačanje i učvršćivanje njihovoga identiteta potvrda kulturne palete europskih naroda.

Europska unija poradi zajedničkih potreba oblikuje razvojne programe koji će

¹ Definicija regije Europske zajednice: "Regije su oni politički entiteti koji su u političkom smislu odmah ispod razine centralne države, a imaju političko predstavništvo koje osigurava opstoj izabranoga regionalnoga vijeća ili, ako ne postoji, udruge ili tijela koja su osnovana na regionalnoj razini lokalne zajednice na neposredno nižoj razini". AER-CEDRE 89.

² Ruppert K., (1998.): Europska osnova razvoja prostora, Institut für Wirtschaftsgeographie.

³ Maastrichtski dogovor, (1992.): Poglavlje XII "Transeuropska mreža".

⁴ Maastrichtski dogovor, (1992.): Poglavlje XIV "Gospodarska i društvena suradnja".

definirati strategiju daljnjega razvitka.⁵ Imali bi pospješivati gospodarsku i socijalnu povezanost, trajni razvitak i globalnu konkurentnost te utjecati na prostorni razvitak na prekograničnoj, transnacionalnoj i europskoj razini. Glavni plodovi buduće agende europskoga prostornog razvitka također su jačanje graničnih regija Europske unije i njihovih gradova, razvitak eurokoridora te očuvanje i razvitak biodiverznosti.⁶ Valja upozoriti da je zanemarivanje problema istočne i srednje Europe te jugoistočnih europskih država velik nedostatak nacrtu EUREK. Potonji ne uvažava odnose izvan Sredozemlja kao ni odnose s baltičkim državama, Švicarskom i Norveškom.

Jedno od ključnih pitanja globalizacije suvremenog svijeta danas jest i pitanje kako osigurati uravnotežen razvitak ljudskoga života. Europska zajednica i Ujedinjeni narodi donijeli su ključne dokumente⁷ koji zorno pokazuju jasno usmjerenje i postupke za postizavanje ciljeva uravnoteženoga razvitka.⁸

PERSPEKTIVE REGIONALNOGA RAZVITKA SLOVENIJE

Sadašnji teritorij slovenske države bio je u svim povijesnim razdobljima važno

političko-geografsko, prometno, gospodarsko i kulturno prijelazno europsko područje. Njegov razvitak vazda je bio podvrgnut ekonomskoj i kulturnoj dominaciji središta izvan slovenskoga nacionalnog teritorija. Slovenci su tijekom povijesti u tom, europski važnom političko-geografskom prostoru uspjeli oblikovati upravno-politički teritorij koji unutar državnih granica integrira slovenski etnički prostor, dok manji dio slovenskoga etničkoga prostora pripada susjednim državama.

Usporedno s težnjama za političkim osamostaljenjem odvijao se i proces integracije Slovenije odnosno njezinih prostornih struktura u Europu. Izmijenjene političke prilike u Europi i Sloveniji devedesetih godina ubrzale su uključivanje Slovenije u europske integracijske tijekove. Slovenija kao međunarodno važan prijelazni prostor otvara puteve sa svih europskih strana što sveukupnom državnom teritoriju daje značajku pogranične regije.

Slovenija kao kandidat za članicu EU oblikuje vlastite smjernice razvitka ishodeći iz zamisli europske strategije s naglaskom na zakonodavstvu i gospodarskoj politici. Regije koje je odredila Europska zajednica obuhvaćaju velike teritorije. Tako bi slovenski teritorij oblikovao jednu regiju što,

⁵ European spatial development perspective, (1997): Informal meeting of Ministers responsible for spatial planning of the member states of the European Union, Noordwijk.

⁶ EUREK, Utemeljenje europske osnove prostornog razvoja, (1997.): Noordwijk, neformalan susret ministara EU.

⁷ Aalborgova povelja, 1994.; potpisnice su bile europske gradske uprave: "Izvedba strategije uravnoteženoga razvitka moguća je samo pod uvjetom da se međusobno povežu i aktivno surađuju politički, gospodarski i tehnički instrumentariji koji su inače na raspolaganju za ekosistemski pristup upravljanju urbanim prostorom. Na sreću, na raspolaganju su nam brojni instrumenti, između ostalih također i oni pomoću kojih skupljamo i obrađujemo podatke o okolišu, sistem geografskoga informiranja, prostorno planiranje, regulativa i ekonomski instrumenti."

⁸ Na putu k uravnoteženosti, Program europske zajednice o politici i djelovanju predma okolišu i uravnoteženom razvoju, ECSC - EE - EACD, Bruxelles, Luksemburg, 1993.

dakako, nije u skladu s nacionalnom regionalnom politikom. Interes Slovenije zasigurno mora biti prostorna organiziranost, određena nacionalnim programom, koja će osiguravati konkurentnost na globalnom tržištu.

Pojedine države razdijeljene su na funkcijske, povijesne i upravne regije, te na utjecajna područja gradova kao generatora razvitka. Gradovi i regije na europskim razvojnim osima i blizu njihovih prometnih čvorova imaju veće mogućnosti uključivanja u svjetske globalizacijske tijekove. Skladan regionalni razvitak zahtijeva mrežu policentrično koncipiranih gradskih regija mezogravitacijske razine koje su funkcijski i kooperativno povezane s pokrajinom⁹. To bi omogućilo razvitak stagnantnih i depresivnih područja, dok bi uravnotežen gospodarski razvitak značio decentralizaciju regionalnoga razvitka i osiguravao ravnomjerniji razvitak svih slovenskih regija.

Gestrateški položaj Slovenije omogućuje povezivanje različitih europskih regija, poglavito pogranična područja Slovenije koja su poradi povijesno-geografskih razloga snažnije povezana s gradovima u susjednim državama kao centrima slovenskoga sustava naseljenosti. Jačanjem veza između Slovenije i Europske zajednice na graničnim područjima mogu se razvijati "transnacionalne metropolitanske regije" (npr. Maribor - Graz, obalni gradovi - Trst, Nova Gorica - Gorica).¹⁰

Polazeći od načela europske integracije prema kojemu je regionalizam oblik koji

osigurava jednake razvojne mogućnosti i uvjete za razvitak pojedinih prostornih jedinica EU, valja uvažavati regionalne različitosti slovenskoga prostora. Regionalne razlike posljedica su prirodno-geografskih ili društveno-geografskih promjena uvjetovanih povijesnim razvitkom. Bez svijesti o regionalnim razlikama, u državi može doći do nacionalnih napetosti koje znaju proizrokovati smetnje u daljnjem razvitku čitavoga društva.

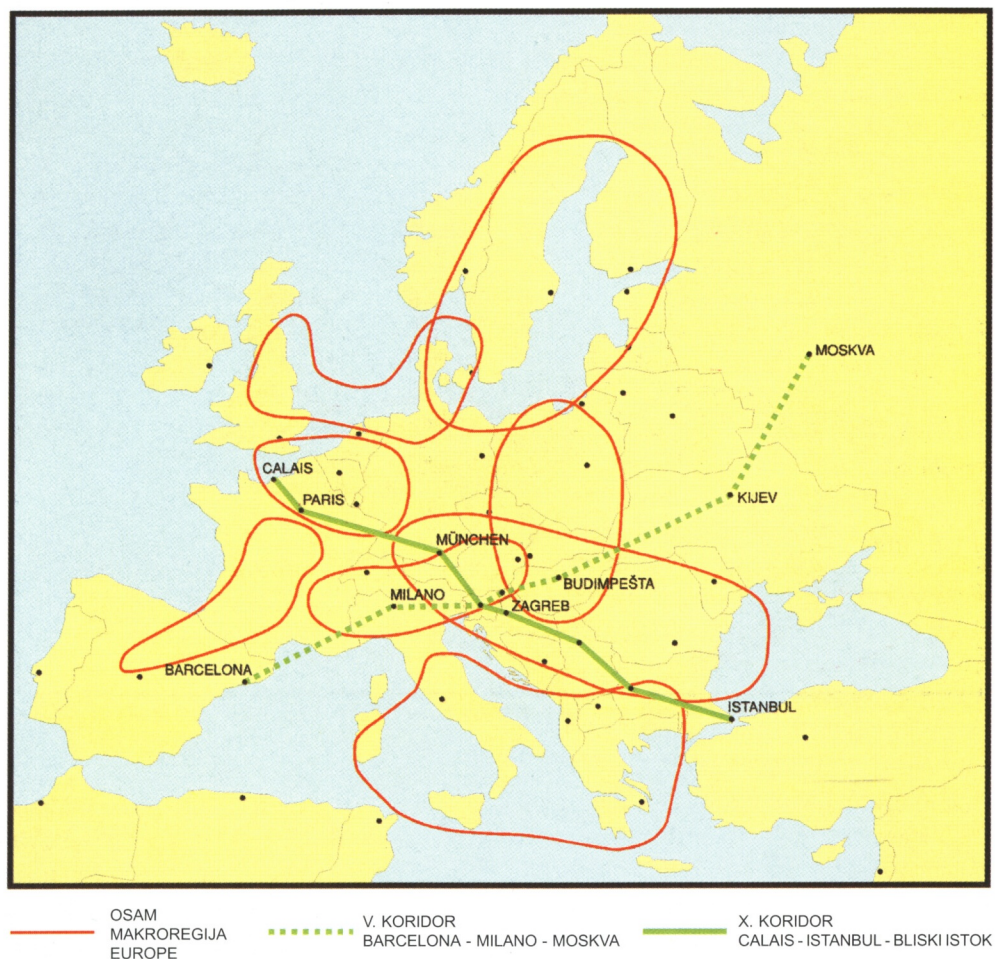
U Sloveniji se (unatoč relativnoj neusporedivosti veličine njena urbanoga sustava s europskim) već naslućuje spontano oblikovanje razvojnih osi. Te osi određuju mreže gradova koje u jedinstveno gospodarsko-geografsko područje međusobno povezuje tržište radne snage, prikladna "mrežna" prometna i "koridorska" gospodarska infrastruktura te ostala komunikacijska oprema. Oblikovanje razvojnih osi ubrzava također i deurbanizacija koja je već nadmašila stvarnu urbanizaciju.¹¹

Rezultat regionalnoga razvitka slovenskih pokrajina u godinama 1952. - 1991. - 1996. bila je i spoznaja da u Sloveniji, doduše, ne postoje velike regionalne razlike u razvijenosti, ali da su one za razmjerno maleni slovenski teritorij veoma osjetljive. Razlike među regijama stalno se smanjuju. Najrazvijenija je Srednjoslovenska (Ljubljanska) regija koja je nakon 1991. godine još i ojačala svoj položaj, a slijede Primorska, Goriška i Gorenjska regija. Ispod slovenskoga prosjeka najviše zaostaju Podravska (Mariborska) regija, Pomurska

⁹ Ravbar M., (1998): Vpetost v omrežje evropskih, svetovnih ekonomij, Delo, Ljubljana.

¹⁰ Dekleva J., (1992): Nacionalna strategija prostorskega razvoja Slovenije, 12. Sedlarjevo srečanje, zbornik, Ljubljana.

¹¹ Ravbar M., (1997): Zur Siedlungsstruktur Sloweniens. Raumforschung und Raumordnung, Akademie fuer Raumforschung und Landesplanung, 55. Jahrgang.

Sl. 1. Položaj Slovenije u Europi regija

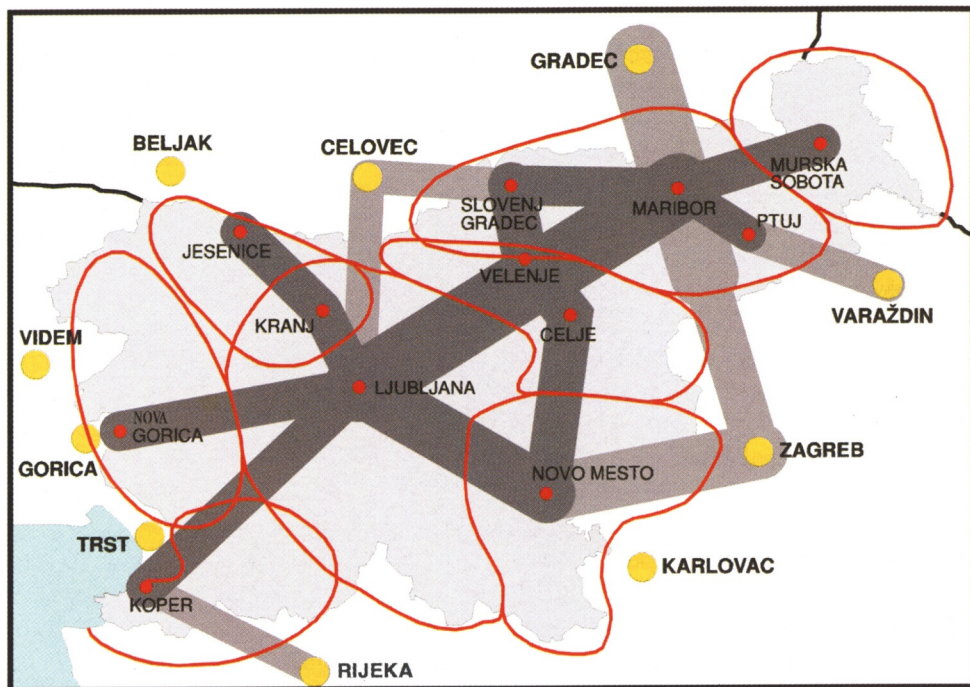
Fig. 1. The position of Slovenia in the Europe of regions

i Donjoposavska regija. Podravska (Mariborska) regija pokazuje najveće negativne otklone od slovenskoga prosjeka i glede na gospodarske pokazatelje nalazi se na predzadnjem mjestu, pri čemu se najveći negativni otkloni očituju u socijalnim

prilikama.¹²

Postavlja se aktualno pitanje koja su područja Podunavskih država koja su razvila vlastiti identitet (individualni značaj regije) pripravljena i kadra preuzeti ulogu funkcionalnih makroregija. Iz istraživanja

¹² Vrišer I., (1998): Regionalni razvoj slovenskih pokrajina. Regionalno prostorsko planiranje - Praksa in izzivi, Bled.

Sl. 2. Regionalno povezivanje Maribora
 Fig.2. Regional connections of Maribor

P. Jordana izlazi da u Sloveniji ima samo Ljubljana, i to izrazit, i Maribor, i to slabiji regionalni identitet i sposobnost za samostalnu i individualnu ulogu u procesu europske integracije. Istodobno se, međutim, postavlja pitanje neće li se "regije državnih središta radije odreći promocije regionalnoga identiteta zbog boniteta koje će imati u slučaju da ostanu glavnim gradovima".¹³

Nakon 1990. godine mijenjaju se uvjeti ekonomske politike koji prouzrokuju decentralizaciju gospodarske moći i promjene u naseljenosti prostora te mobilnosti

stanovništva. Države EU snažno podupiru razvitak razvojnih polova, a manje se bave održavanjem teritorijalne ravnoteže. Težište je na razvitku inovacijskih potencijala velikih metropola i revitalizaciji starih gradova. Relativno manje sredstava namjenjuje se razvojno slabim područjima. Takav razvitak treba očekivati i u Sloveniji, što znači daljnji razvitak postojeće urbane mreže i razvojnih osi. To u budućnosti znači daljnje jačanje ljubljanske makroregije (metropolizacija) i zaostajanje mezoregionalnih i mikroregionalnih centara.¹⁴

¹³ Jordan P., (1992): Regije srednjega Podonavja v luči evropske integracije, Geographica Slovenica 23, Ljubljana.

¹⁴ Mezoregija Podravje razdijeljena je na Mariborsko i Ptujsko područje. Središnji dio je Mariborska mikroregija koja se dalje dijeli na dva područja: grad i okolicu; ovdje još spadaju mikroregije Ruše, Slovenska Bistrica i Lenart, Ekonomsko - geografska regionalizacija RS, Vrišer I., Geografski zbornik XXX, 1990, Ljubljana.

U Sloveniji postoje dvije težnje: težnja za oblikovanjem razmjerno malih regija i težnja prema većim regijama sposobnim za integraciju u europske razvojne osi i za osiguravanje otvaranja slovenskoga prostora u ekonomski, tehnološki i kulturno razvijen prostor.¹⁵

Unatoč zamjerkama da država politikom regionalnoga razvitka zadire u zakonitosti tržišnoga gospodarstva, razvijene države poduzimaju mjere kojima potiču razvojne mogućnosti i osiguravaju osnovne uvjete daljnjega razvitka pojedinih regija. Ti poticaji uvažavaju specifične regionalne mogućnosti za prevladavanje njihove nerazvijenosti.

U prostornom planiranju u Sloveniji potrebno je predvidjeti aktivnosti koje će jamčiti njezin ravnopravan razvitak u međunarodnoj zajednici. Odgovori na izazove trećega tisućljeća jesu samo bogato, gospodarski uspješno društvo, visoko tehnički uređena pokrajina i iskorištenost svih obnovljivih prirodnih potencijala te komparativne prednosti lokacija. Postindustrijsko društvo zahtijeva drugačije prostorne obrasce od onih u vrijeme industrijalizacije. Teorije o policentrizmu, hijerarhičnosti naselja, dostupnosti na male udaljenosti više ne vrijede. Nove zakonitosti morat ćemo tražiti u prividno kaotičnom neredu naseljavanja i proizvodnje, u aktivnostima slobodnoga vremena i u komercijalnim djelatnostima¹⁶.

Politika regionalnoga razvitka i kriteriji za ocjenu nerazvijenosti, u slovenskom se prostoru nakon Drugoga svjetskog rata

mijenjaju. Razvitak nacionalnih ekonomija bio je povezan s procesom industrijalizacije i urbanizacije pojedinih regija. Sedamdesetih su se godina na osnovi industrijskoga razvitka oblikovale plansko-funkcijske regije koje su predstavljale područja koncentracije stanovništva sa snažnim gravitacijskim zaleđem. Posljedica razvitka snažnih industrijskih centara bio je nastanak područja stagnacije u kojima prevladavaju proces deagrarizacije, svakodnevne migracije stanovništva i depopulacija ruralnih područja.

Tada je nastala i Podravska regija, nazvana i po Mariboru, kao središnja razvojna pokretačka snaga pokrajine koja je obuhvaćala sve mariborske općine uključno s općinama Slovenska Bistrica, Ptuj, Ormož i Lenart.

UTJECAJ GOSPODARSKIH PROMJENA NA REGIONALNI RAZVITAK

Praksa profesionalnoga planiranja usredotočuje se na "regije" koje su funkcionalno povezane s gradovima. Sloveniji se pruža mogućnost da iskoristi svoju mrežu gradova koji su funkcionalno raznoliki i međusobno slabo povezani. Danas kada prevladava medijska komunikacija u svim uslužnim djelatnostima, sve raspoložive informacijske kanale većih gradova treba povezati zajedničkom strategijom. Može se predvidjeti da će to pomoći državi da sačuva svoj položaj na konkurentskom međunarodnom tržištu i smanji mogućnosti konflikata u

¹⁵ Pojam "mariborska regija" u Sloveniji formalno-pravno ne postoji, odnosno u pravnom, administrativnom i planskom značenju riječi u povijesti zapravo nikad nije ni postojao, Mestni načrt Maribora, Gajšek M., str.11, 1996, Velenje.

¹⁶ Pogačnik A., (1998): Stroka državi, FAGG, Regionalno prostorsko planiranje - Praksa in izzivi, Bled.

državi među njezinim različnim dijelovima, između urbanih i ruralnih područja i između područja jezgre i periferije.¹⁷

Prijelazom na tržišno gospodarstvo mijenjaju se i kriteriji razvijenosti regija. Osnovni pokazatelji razvijenosti regija jesu ostvarena dodana vrijednost po stanovniku, stupanj nezaposlenih i nove investicije. Mjerilo regionalnoga razvitka u Sloveniji jest usporedba tih pokazatelja s razvijenom Srednjoslovenskom regijom (Ljubljana) i regijama država EU.

Razvitak suvremenih, posebice informacijskih tehnologija ima različne učinke u prostoru, i to na način da mijenja komparativne prednosti pojedinih regija u odnosu prema drugima. Postavlja se pitanje hoće li novi oblici informacijske tehnologije povećati ili smanjiti stupanj razvijenosti pojedinih regija.¹⁸ Mijenja se i dosadašnje određivanje funkcija centralnih naselja i njihov utjecaj u gravitacijskim područjima te mjerenje stupnja razvijenosti pojedinih naselja.

Suvremena tehnologija omogućuje razvitak novih djelatnosti izvan sadašnjih centralnih regija, u perifernim i neurbaniziranim područjima. Informacijski sistemi te telekomunikacijske i infrastrukturne mreže omogućuju osnutak proizvodnih poduzeća izvan dosadašnjih industrijskih centara, bez znatnijeg slabljenja konkurentne sposobnosti poduzeća ili regije.

Velik dio Slovenije bit će u izokroni manjoj od jednoga sata pošto se izgrade

autoceste i prigradske željeznice. Vrijeme za putovanje unutar jednoga sata u jednom smjeru čak je i podnošljiv i ujedno omogućuje izvanrednu mobilnost i izbor radnih mjesta na većem dijelu slovenskoga teritorija.

Mobilnost radnih mjesta, odnosno radne snage, jedan je od imperativa budućega uspješnoga zapošljavanja u Europi gdje je svima (osobi, poduzeću, lokaciji) omogućeno da na tržištu optimiziraju svoje komparativne prednosti i osobne sposobnosti.¹⁹

Razvitak gospodarstva i zapošljavanje radne snage sve više ovisi o rastu malih i srednjih poduzeća. Ta su poduzeća fleksibilnija i u pogledu lokacije svoje djelatnosti, a nisu vezana na ekonomske zone i glavne centre gospodarske moći, kao što je to karakteristično za velika poduzeća.

Procesom globalizacije stupamo u proces otvaranja nacionalnoga prostora na svim razinama ljudskoga stvaralaštva. Zbog informacijskoga i gospodarskoga razvitka mijenjaju se i odnosi s okolišem. Mijenja se odnos između urbanih i ruralnih područja, između centralnih naselja, prema mobilnosti radne snage i prema samoj kvaliteti života.

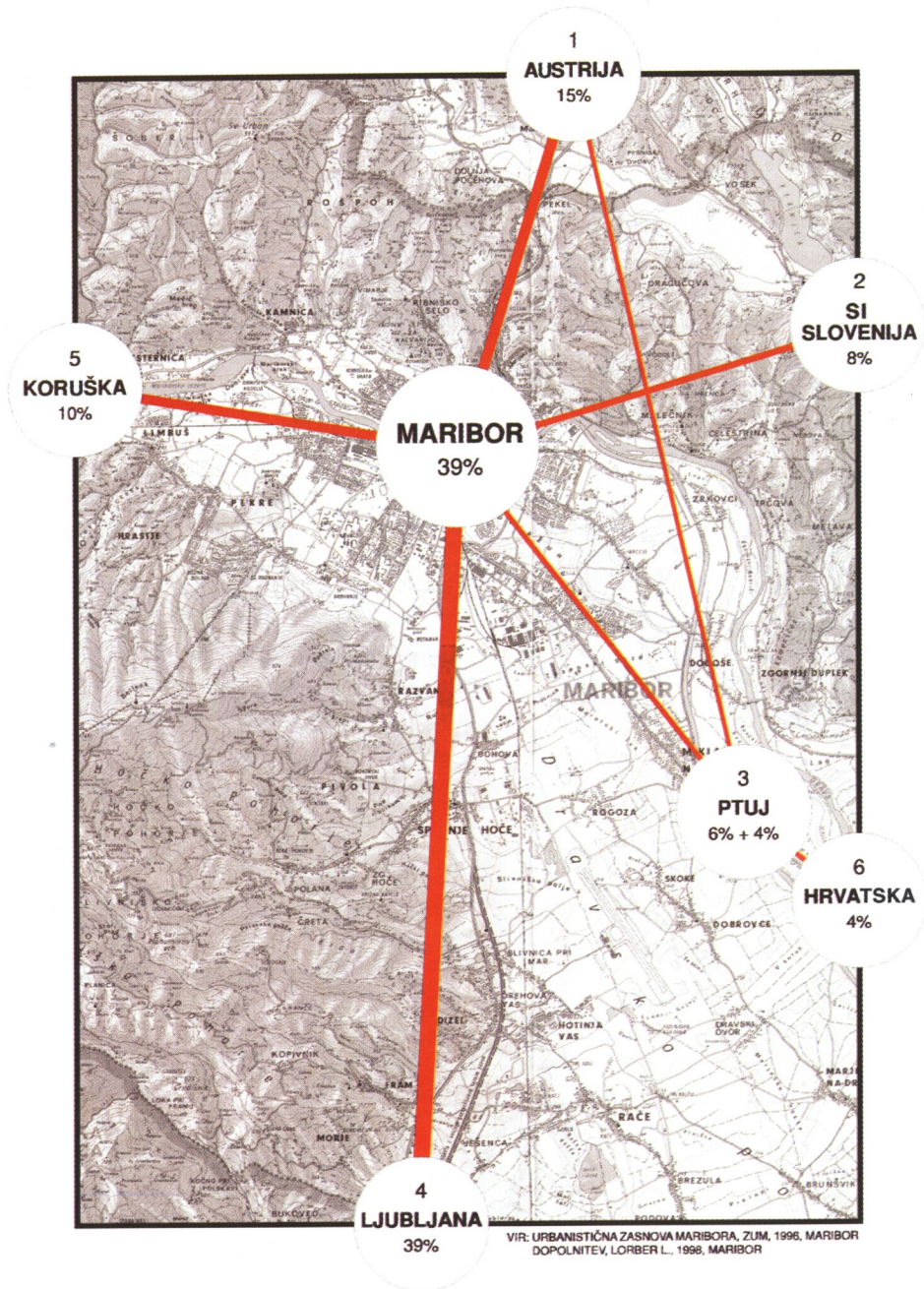
Povećan udio informacija omogućuje rad na kojoj bilo lokaciji, što znači da se ljudi mogu seliti iz gradova u ugodnije periferno, štoviše ruralno područje. No sklonost prema stručnoj djelatnosti, prema kulturnoj djelatnosti i rekreaciji te kvaliteti života govori u prilog životu u gradu, premda kvaliteta života raste također i u ruralnom prostoru.

¹⁷ Schmid K.O., (1998): Ali je lahko majhna regija konkurenčna? Regionalno prostorsko planiranje - Praksa in izzivi, Bled.

¹⁸ Stanovnik P., Faleskini R., (1992): Promet, telekomunikacije in nekateri splošni pogoji za razvoj sodobnih tehnologij v Sloveniji, 12. Sedlarjevo srečanje, zbornik, Ljubljana.

¹⁹ Pogačnik A., (1992): Stereotipne, ekstremne in optimalne variante prostorskega razvoja Slovenije, 12. Sedlarjevo srečanje, zbornik, Ljubljana.

Sl. 3. Prometni tokovi
Fig. 3. The flows of traffic

Okoliš koji osigurava informacijsku i infrastrukturnu povezanost omogućuje mobilnost stanovništva, a pojedincu osigurava povezanost s njegovim kulturnim prostorom.

Stari industrijski gradovi koji su se razvili na osnovi klasične industrije i suočili s procesom iseljavanja stanovništva iz gradskih jezgara, prestrukturiranjem industrije i ekologizacijom proizvodnje uspjeli su također revitalizirati gradska središta koja ponovno postaju centrima društvenog života i kreativnoga stvaralaštva.

GOSPODARSKI RAZVITAK MARIBORA IZISKUJE POVEZIVANJE S REGIJAMA

Zamisao prostornoga razvitka Slovenije temelji se na načelima policentrizma i decentralizacije razvitka neagrarnih djelatnosti, no zadnjih godina jača moć državnoga centra odnosno ljubljanske aglomeracije. Na hijerarhijskoj ljestvici centralnih naselja u urbanom sistemu, Maribor je uvršten odmah iza državnoga središta.

Oblikovanje svjetskoga tržišta zahtijeva povezivanje centralnih naselja kao gospodarskih središta. U Sloveniji su samo Ljubljana i Maribor gradovi koje možemo držati dijelom globalne mreže velikih gospodarskih i tehnoloških središta (od kojih su najbliža: Milano, München, Beč, Prag, Budimpešta, Zagreb). Zbog važne strateške infrastrukturne uloge, sve se više spominje i Kopar kao čvor od nacionalne važnosti.

Preduvjet razvitka poglavito Sjeveroistočne Slovenije jest prostorna integracija

koju valja razumjeti kao povezivanje prostora izvana i iznutra. Osamostaljenjem Slovenije došlo je do otvaranja slovenskoga prostora i do prostorne integracije Slovenije. Pri oba procesa pokazalo se da je riječ u prvome redu o političkim pitanjima, o suovisnosti o procesu potvrđivanja Slovenije kao samostalnoga međunarodnog političkog subjekta i o suovisnosti o konceptu opće razvojne strategije Slovenije.²⁰

Djelomice iskrivljeno shvaćena samostalnost Slovenije se na žalost očituje i kao oblik izolacionalizma, poglavito u odnosu na Hrvatsku i prostor bivše Jugoslavije.

Značenje prometne tranzitnosti slovenskoga teritorija dokazuje izgradnja prometnih veza s europskim prostorom preko zapadnih i sjevernih susjeda Slovenije. Svestrana pogranična suradnja na slovensko-talijanskoj granici, na gospodarskom, kulturnom i političkom području tako je intenzivna da su se pogranična područja na talijanskoj i slovenskoj strani povezala u jedinstven urbaniziran prostor koji već dobiva značajku "euoregije".²¹

Slovenija, na žalost, jako zaostaje u povezivanju s Mađarskom, a osobito s Hrvatskom. Gospodarska nerazvijenost i demogeografska ugroženost uz hrvatsku i mađarsku granicu zacijelo sprječava normalnu prostornu interakciju na najvažnijoj europskoj regionalnoj osi za Sloveniju.

Hrvatska je tradicionalno i razvojno logičan partner Slovenije. Susjedna država konceptom prostorne strategije redefinira svoj prostorni razvitak u četiri razvojne osi u odnosu na Europu, a barem tri od njih idu preko Slovenije, i to razvojna os Rijeka -

²⁰ Mušič V., (1992): Evropski izzivi prostorski integraciji Slovenije, 12. Sedlarjevo srečanje, zbornik, Ljubljana.

²¹ Klemenčič V., Genorio R., (1992): Nova država Slovenija in njena funkcija v združeni Evropi, Svetovni slovenski kongres, Ljubljana.

Trst, Zagreb - Ljubljana i Zagreb - Austrija. Prijašnje linearno usmjerenje prema posavskom koridoru zamjenjuje usmjerenje Rijeka - Zagreb - Mađarska te jadranski i podravski smjer.²²

Potrebno je oblikovati nacionalni interes obiju država glede iskorištavanja prostornih mogućnosti za uključivanje u europske integracijske procese, a posebice da i ubuduće razvijaju razvojno povezana gospodarstva, prije svega promet, turizam, a pogotovo industriju. Mariborsko gospodarstvo tradicionalni je partner Hrvatske što oni koji ga vode, zbog postojećih problema, ili zaboravljaju ili zanemaruju. Zagreb je jedan od najvažnijih europskih međunarodnih čvorova u podunavsko-jadranskom prostoru koji u geografsko-prometnom smislu ima mnogo zajedničkoga.²³

Dodir četiriju vrsta prometa na gradskom prostoru predstavlja veliku razvojnu prednost, kako za Zagreb tako i za Maribor. Željeznički, cestovni, zračni i telekomunikacijski čvor omogućuje da grad razvije gospodarske funkcije i oblikuje svoje gravitacijsko područje.

Na mariborskom području dodiruju se odnosno preklapaju dvije europske makroregije: Alpski luk i Srednja Europa. Također se zna da Maribor na razini europskih makroregija ne predstavlja važnije centralno naselje, ali sve više dobiva na važnosti na razini Europske razvojne regije (4-6 milijuna stanovnika) i Planske regije (1-3

milijuna stanovnika). Maribor kao centar nodalne regije Sjeveroistočne Slovenije mora pronaći i ostvariti svoju ulogu unutar euroregija koje se obično sastoje iz pograničnih regija dviju ili više susjednih država.

Mariborska regija pripada skupini regija koje su proglašene pograničnim žarištima (pogranične gradske aglomeracije). Makroregionalni centri koji utječu na Maribor jesu Graz (kao centar austrijske Štajerske) i Klagenfurt te Osijek (važnost Dravske razvojne osi). Potencijal za euroregiju pretpostavlja povezivanje mariborske ekonomsko-geografske makroregije s austrijskom Štajerskom i Dravskom razvojnom osi Klagenfurt - Maribor - Osijek.^{24 25}

Definicija, funkcija i hijerarhija centralnih naselja u Sloveniji su se mijenjale. Proučavanjem centralnih naselja najviše su se zadnjih godina bavili Kokole (1971.) i Vrišer (1968., 1988.), a ulogu urbanih aglomeracija i regionalni razvitak aktualno prati Ravbar (1996., 1998.). U različitim tekstovima pojavljuju se različiti nazivi središta glede na različito uporabljene i hijerarhijski raspoređene stupnjeve. Maribor je najčešće definiran kao drugi najvažniji urbani centar u sustavu prostornoga uređenja Slovenije i kao najvažniji regionalni centar za velik broj naselja u sjeveroistočnoj Sloveniji koja se brzo razvijaju.

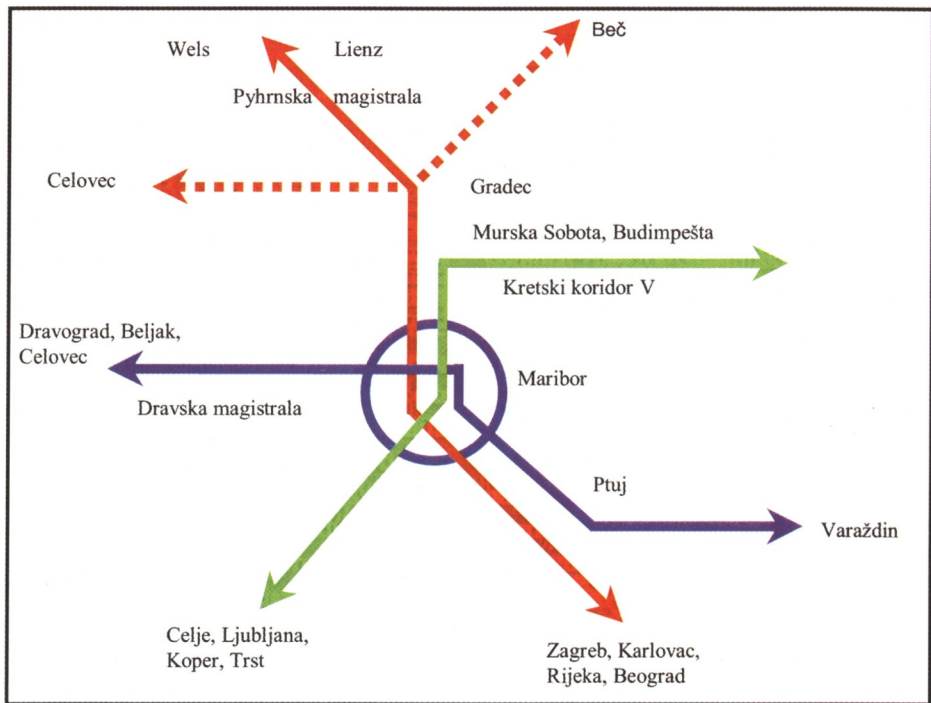
Funkcije naselja mijenjale su se i još uvijek se mijenjaju s razvitkom samoga

²² Kržičnik E., (1996): Hrvatska naj bi bila naš tradicionalni gospodarski partner in dober sosed, IB-revija/št. 11-12, Ljubljana.

²³ Sić M., (1994): Prometno značenje Zagreba, Geografski horizont, Zagreb.

²⁴ Gajšek M., (1996): Ocena soodvisnosti nekaterih pomembnejših prostorskih in razvojnih dejavnikov med mestom in regijo, Mestni načrt Maribora, Velenje.

²⁵ Kržičnik E., (1996) zauzima se za "kvatregiju"; grad bi tako po svojim funkcijama prerastao u važno središte pogranične suradnje.

Sl. 4. Maribor, prometni čvor triju Srenjoeuropskih magistrala

Fig. 4. Maribor, the nodal point of three major roads in Central Europe

društva. Poglavitni uzroci promjena po Vrišerovom mišljenju bili su: industrijalizacija, deagrarizacija, motorizacija i promjene potrošnje. Ravbar upozorava da će se usporedno s izmijenjenim socijalnoekonomskim sastavom stanovništva, općim napretkom, rastućom proizvodnjom i različnim psihološkim sklonostima, a napose usporedno s metropolizacijom, motorizacijom i promjenama informacijskih tehnologija, odlučujuće oblikovati i nove funkcije centralnih naselja. Zato predlaže da pri izboru centralnih naselja različitih stupnjeva odlučujuću ulogu trebaju imati one funkcije koje nadmašuju ulogu samoga naselja:

- ukupnost prodajne mreže kao mjerilo “kupovne” centralnosti,

- broj radnih mjesta u neagrarnim djelatnostima kao mjerilo za ulogu središta zapošljavanja,
- opremljenost “tipičnim” centralnim djelatnostima kao mjerilo stupnja “uslužnosti” središta.

Na osnovi Ravbarova vrednovanja Maribor je svrstan među gradove s višom razinom funkcija u hijerarhiji naselja i gradskih funkcija u mreži naselja. Maribor zajedno s Ptujem, Lenartom i Slovenskom Bisticom koji se brzo razvijaju, predstavlja veliko središte s oko 320000 stanovnika, pretežito industrijsko-agrarnoga zaleđa. Njegovom širem gravitacijskom zaleđu pripadaju također Koruška, Pomurje i pod određenim uvjetima i Savinjska Štajerska

(prepliće se s ljubljanskim gravitacijskim područjem). Čitavo makrogravitacijsko zaleđe obuhvaća okvirno trećinu slovenskoga stanovništva i predstavlja isto toliki dio državnoga teritorija.

Maribor je centralno naselje sa sjedištem najvažnijih gospodarskih, kulturnih, upravnih, sudbenih i infrastrukturnih djelatnosti. Unatoč snažnoj industrijskoj tradiciji, Maribor po Vrišeru (1993.) pripada skupini gradova s umjerenim usmjerenjem prema tercijarnim i kvartarnim djelatnostima.

Za grad je znakovita povoljna infrastrukturna opremljenost koja je u prošlosti omogućavala dnevnu mobilnost radne snage iz njegovoga gravitacijskoga područja. S recesijom gospodarstva nastupilo je u široj okolici Maribora razdoblje stagnacije i depresije.

Maribor kao stara urbanizirana sredina s industrijom koja propada i teškoćama koje su se nakon osamostaljenja još i produbile, sve više zaostaje za slovenskim prosjekom. Zbog dugogodišnje gospodarske recesije regionalni dispariteti se spram najrazvijenije ljubljanske aglomeracije povećavaju. Valja očekivati da će funkcija i značenje aglomeracije u odnosu na njezino zaleđe u okvirima daljnjega selektivnog ekonomskog rasta biti u budućnosti još neravnomjernije.²⁶

U uvjetima tržišne ekonomije utakmicu dobivaju oni gradovi koji pored transportne i komunikacijske opremljenosti imaju još i

kulturne, arhitektonske i rekreacijske kvalitete. Utjecaj gospodarske, socijalne, kulturne i ekološke politike odražava se i na promjene i učinke prostornoga razvitka. Prilagođavanje europskim normativima gospodarskoga i tehnološkoga razvitka koje uvode europski integracijski procesi nužno će utjecati i na modifikaciju slovenskoga prostornoga razvitka.

Nasuprot sve snažnijoj centralizaciji slovenskoga prostora, stručni krugovi upozoravaju na nužnost policentričnog razvitka urbane mreže koji najviše odgovara pokrajinskoj rasčlanjenosti Slovenije. Time će se također oblikovati i optimalna veličina gravitacijskih zaleđa u pojedinim područjima Slovenije. Policentrički koncept trebat će u budućnosti graditi na oblikovanju specifičnih regionalnih područja koja ujedno omogućavaju sistematično rješavanje razvojnih pitanja na razini pojedinih funkcijski i razvojno zaokruženih homogenih regija. Pri uspostavi odnosa u okviru hijerarhijskih stupnjeva središta, valja uvažavati suvremene lokacijske uvjete (nadgradnja infrastrukturnih sistema, prestrukturiranje sekundarnoga sektora, razvitak tercijarnih i kvartarnih djelatnosti). S demokratizacijom odnosa u društvu povezano oživljavanje regionalizama, u sadašnjem kriznom razdoblju može biti važnim poticajem za identifikaciju glavnih razvojnih pitanja i na razini mariborske regije.

(Sa slovenskog preveo dr. T. Šercar)

²⁶ Ravbar M., (1998): Vpetost v omrežje evropskih, svetovnih ekonomij, Delo, Ljubljana.

LITERATURA

- Dekleva J., (1992.): Nacionalna strategija prostorskega razvoja Slovenije, 12. Sedlarjevo srečanje, zbornik, Ljubljana.
- Feletar D., (1986.): Prinos poznavanju periodizacije i regionalizacije industrije Jugoslavije, Geografski glasnik, 48, 85 – 98, Zagreb.
- Feletar D., (1996.): Svjetsko gospodarstvo na pragu postindustrijskog doba - Opet jedna prekretnica! Rugger, br.1, Zagreb.
- Gajšek M., (1996.): Ocena soodvisnosti nekaterih pomembnejših prostorskih in razvojnih dejavnikov med mestom in regijo, Mestni načrt Maribora, Velenje.
- Jordan P., (1992.): Regije srednjega Podonavja v luči evropske integracije, Geographica Slovenica 23, Ljubljana.
- Klemenčič V., Genorio R., (1992.): Nova država Slovenija in njena funkcija v združeni Evropi, Svetovni slovenski kongres, Ljubljana.
- Kržičnik E., (1996.): Hrvaška naj bi bila naš tradicionalni gospodarski partner in dober sosed, IB- revija/št.11-12, Ljubljana.
- Lorber L., (1997.): Integracija Slovenije v evropski prostor - mednarodna prometne vozlišča kot razvojna priložnost mariborskega gospodarstva, Mednarodno posvetovanje Prostorsko in prometno planiranje mednarodnih prometnih vozlišč v RS, Maribor.
- Lorber L., (1998.): Integracija Slovenije v evropski prostor, Raziskovalec, Ljubljana.
- Lorber L., (1998.): Pomen razvoja prometa in logistike pri prestrukturiranju gospodarstva Maribora in njegovem vključevanju v evropske integracijske procese, Zbornik 1. mednarodnega kongresa Transport – Promet – Logistika, Maribor.
- Lorber L., (1999.): Gospodarska tranzicija Slovenije v procesu globalizacije, Geografski zbornik Acta Geographica XXXIX, Ljubljana.
- Lorber L., (1999.): Proces prestrukturiranja industrije Maribora i njihov utjecaj na transformaciju prostora, doktorska disertacija, PMF, Zagreb.
- Mušič V., (1992.): Evropski izzivi prostorski integraciji Slovenije, 12.Sedlarjevo srečanje, zbornik, Ljubljana.
- Pogačnik A., (1992.): Stereotipne, ekstremne in optimalne variante prostorskega razvoja Slovenije, 12.Sedlarjevo srečanje, zbornik, Ljubljana.
- Pogačnik A., (1998.): Stroka državi, FAGG, Regionalno prostorsko planiranje - Praksa in izzivi, Bled.
- Ravbar M., (1997.): Zur Siedlungsstruktur Sloweniens. Raumforschung und Raumordnung, Akademie fuer Raumforschung und Landesplanung, 55. Jahrgang.
- Ravbar M., (1998.): Vpetost v omrežje evropskih, svetovnih ekonomij, Delo, Ljubljana.
- Rogić V., (1984.): Jednostavnost i fleksibilnost koncepta nodalno – funkcionalne regionalizacije Hrvatske, Geografski glasnik, Zagreb.
- Ruppert K., (1998.): Evropska zasnova razvoja prostora, Institut fuer Wirtschaftsgeographie.
- Schmid K.O., (1998.): Ali je lahko majhna regija konkurenčna?, Regionalno prostorsko planiranje - Praksa in izzivi, Bled.

Sić M., (1994.): Prometno značenje Zagreba, Geografski horizont, Zagreb.

Stanovnik P., Faleskini R., (1992.): Promet, telekomunikacije in nekateri splošni pogoji za razvoj sodobnih tehnologij v Sloveniji, 12.Sedlarjevo srečanje, zbornik, Ljubljana.

Vrišer I., (1990.): Mariborska (Srednjepodravska) ekonomska - funkcijska mezoregija s središčem v Mariboru zajema mariborsko

okolico, Dravsko polje, del Slovenskih, Dravinjskih in Podpohorskih gor in Spodnje Dravsko dolino. Ekonomska regionalizacija RS, Geografski zbornik XXX, Ljubljana.

Vrišer I., (1998.): Regionalni razvoj slovenskih pokrajin. Regionalno prostorsko planiranje - Praksa in izzivi, Bled.

Vresk M., (1997.): Regionalna geografija danas, Acta Geographica Croatica, Vol. 32, Zagreb.

Summary

THE DEVELOPMENT OF MARIBOR IN THE PROCESS OF EUROPEAN INTEGRATION

by LUČKA LORBER

The formation of the common world economy dictates the integration of the European market. Differences in the development of individual national economies demand, especially in the post-socialist countries, the development and the adjustment to market economy and the ability to become competitive on the world market. The economic and spatial integration into Europe is envisaged in Slovenia as the process, which presents the development potential and requires political efforts and the expression of national interest.

The importance of the restructuring of the Maribor industry lies in adopting to the circumstances in the world market, which derives from the economic goal of the long-term productivity growth and which should enable a high and growing standard of living of the population as well as ensure the overall development of the region. The success of this goal depends mainly upon the possibilities for the industrial development, which is closely connected to the development of other branches of economy. Although the service sector has already been formed, it is still mainly connected to the production, whereas the share of services in the product value is increasing. The successful restructuring of the Maribor industry and the tendency to the ecological

production guarantee the development potential of the Maribor economy and the quality of the environment.

The development of scientific-research activity, the traffic and tourism as well as trade is the essential element of the regional development of the Maribor region. The state should express the national interest for the implementation of the institutional reforms that will enable the region's own development dependent on the market economy.

Maribor should be able to develop the awareness about the necessity of regional integration and create a vision of the regional development. It is necessary to establish a partnership with regional centres with a common interest at the national level. Its geographic-transport location enables Maribor to establish ties with regional centres of the border area, in particular within the gravitational field of Maribor and to found economic-functional (nodal) regions within Europe.

The national interest of the advanced countries is to encourage the regional development directed to the transformation of the environment and the improvement of the areas that stagnated due to the economic crisis.